

Købmand Gilbert Lassens skildring

Gilbert Lassen var købmand i Smidstrup ved Gilleleje. I tiden omkring oktober 1943 hjalp han med at arrangere en lang række illegale overfarter for danske jøder, som flygtede til Sverige. Gilbert Lassen skrev i 1945 følgende vidnesbyrd.

Da sommeren 43 var forbi, fik jeg en Chance for at komme ind i det forenede Vagtselskab som Vægter langs Stranden her fra Gilleleje til Vejby Strand, med Opsyn med ca 60 Sommerhuse. Jeg skulde køre Turen på Cyklen 3-4 Gange om Ugen mellem 10 Nat og næste Morgen.

Det var et beskidt Job, men det gav mig flere Kort paa Haanden – jeg kunde færdes alle Vegne, uanset den Spærretid, der dengang var, jeg kunde bære Vaaben og jeg kunde tage illegale Blade med om Natten, og disse anbragte jeg saa langs Villavejene i alle Havelaagerne, særlig i Gillelejes Omegn.

Mere og mere modnedes også Sabotagen som Kampform, og vi var flere, der havde mere eller mindre gode Planer om saadanne, bl. andet om Gilleleje Badehotel og Biograf, som ejedes af Tyskervenlige og som blev brugt meget af Tyskerne og de tyske Gestapofolk, hvoriblandt flere Danskere, som nu oftere kom paa Razzia langs Kysten og senere bosatte sig i Gilleleje og Raageleje.

Omkring August-September begyndte Rygterne at sive, at de danske Jøder skulde interneres, hidtil havde kun Kommunistere og et lille antal andre Sabotører siddet fængslet i Horserød Lejren.

I midten af September kom en ung Københavner, A. H. pludselig op i sin Moders Sommerhus og skulde bo alene, jeg kunde forstaa, at der var noget galt og fik en fortrolig Samtale med ham. Han fortalte, at han maatte flygte til Sverrig, fordi han var eftersøgt i Præstø af Gestapo for illegalt Arbejde der. Han vilde ro over og bad mig hjælpe ham til en Baad. Det var saadan, at Tyskerne dengang havde forlangt alle almindelige Robaade og Kajakker kørt 4 Km ind i Landet, men jeg vidste, at der laa flere rundt omkring i Garager eller i Plantagerne, men en Rotur maatte i Almindelighed fraaades paa Grund af den stærke Strøm, dertil kom, at der skal en kraftig og trænet Mand til at ro i 8-9 Timer.

Vi ventede derfor paa, at der maaske vilde komme en ligestillet Kammerat eller give sig en anden Chance. Jeg vidste, at velhavende Jøder var begyndt Familie for Familie at pakke sammen og pr. Motor- eller Fiskerbaad at rejse til Sverrig fra Kysten her eller andre Steder, og vi kørte derfor ofte til Gilleleje og følte os frem hos de mest fremstaaende af Fiskerne, og en Aften havde vi ogsaa Held med os – fik ham over med et rigt Jødeselskab, der havde betalt mange Tusind til Fiskeren for Turen – af os fik han kun

nogle Pakker god Tobak, det var, hvad vi havde.

I disse dage begyndte det, de rige jødiske Familier kom ud i Sommerhusene, og nogle Dage efter var de borte. En Aften, bedst som jeg sad alene hjemme med min unge Pige, kom et forskrækket ungt Ægtepar, to unge Jøder, jeg for flere Aar siden havde handlet med i København. Om jeg kunde hjælpe dem over: Jeg cyklede til Gilleleje og lod dem sidde tilbage og spise Flæskesteg, hvad der for resten viste sig, var første gang, de smagte. I Gilleleje følte jeg mig frem hos forskellige Bekendte, og i Løbet af Aftenen fandt jeg frem til et gammelt Udhus i en Baghave, hvor der allerede var samlet en Del Jøder parat til Afrejse. Mine to Jøder havde 1000 Kr til Rejsen, og jeg fik aftalt det fornødne, saa de kom med for dette Beløb, jeg skyndte mig hjem og hente dem med en Bil, og de var lykkelige i al deres Nervøsitet.

*

Efter disse enkelte Haandsrækninger gik det stærkt, nu kom Jøderne i stort Tal, og jeg maatte i de første Dage af Oktober lade Forretningen passe sig selv, nu var man begyndt at hjælpe til, og et Rygte gaar hurtigt, mange Jøder kendte jeg, og disse gav vel deres Venner og Familie et Praj, dertil kom, at mange af mine »hvide« Kunder havde Troen paa, at jeg som boede ved Kysten kunde hjælpe. De øvrige faste Beboere har paa Stranden vidste ogsaa lidt om min nationale Indstilling og henvendte sig til mig, naar de havde Jøder boende hos sig.

Resultatet var, at jeg gik i stadig Fart til Gilleleje og var med til sammen med nogle gode Gilleleje-Borgere at sende større eller mindre Baade over – der blev lagt sammen, »saa mange Personer og saa mange Penge« - Fiskerne blev villige, nu det var gaaet godt flere Gange.

Den 4. Oktb. om Aftenen fik vi en stor Baad afsted, og den 5. Om Formiddagen gik FRYDENDAL med ca 200 ombord. Til denne Baad var samlet ca 40.000 Kr sammen i Slagter Olsens Udhus. En af Arrangørerne var Adjunkt Schmidt fra Helsingør. Baaden kom hovedkulds afsted, idet Jøderne styrtede som gale ud langs Havnens Kajer med Børn, Kufferter og Bylter, og lige med eet kom der falske Advarsler om, at Gestapo kom. Baaden lettede under stor Forvirring og fik ikke engang Pengene med, disse blev gravet ned i Slagterens Have, og senere kom en Mand ud til mig med Pakken. I Mellemtiden var

der startet en Komite i Gilleleje, til hvis Kasserer, Dr. Vilstrup, jeg afleverede Pengene; det viste sig, at der var 41.600 Kr.

Skibet FRYDENDAL blev i Sverrig, men Kaptajnen sendte en Befuldmægtiget over efter Pengene.

Nu begyndte der at gaa Panik i det, der strømmede stadig Jøder med Tog og med Bil, og hos de fleste af Byens Borgere boede en eller flere Familier, eller de krøb sammen paa Lofter, i Skure, i Stalde, paa Skibsværftet og alle andre Steder. En Kreds af Byens Borgere vilde nu tage Affære, det var Præsten, Kjeldgaard Jensen, Politibetjent Kirkeskou, Sogneraadsmlem P. Petersen, Fabrikant Rasmussen, Lærer Aschengren Frederiksen m. flere. Disse og mange andre mødtes hos Lærer Frederiksen og drøftede Situationen, og der sendtes 2-3 Mand i Byen for at lave en Optælling og indsamle Midler. I dette Arbejde deltog Operasanger Henry Skjær og Inspektør Freddy Nielsen samt Politibetjenten. Jeg selv var deroppe med 8.000 fra et nyankommet Selskab i Smidstrup. Da alt blev talt sammen, var der en Beholdning paa ca 134.000 Kr og ca 500 Jøder i Byen.

Vi var adviseret om, at der var flere paa Vej i Biler fra Kysten omkring Helsingør-Snekkersten, og der skulde komme mange med Aftentoget til Gilleleje. Ligeledes var vi adviseret om, at Gestapo var kørt fra Helsingør mod Vest. Efter en Raadslagning turde vi ikke lade Toget komme til Gilleleje, og jeg tilbød derfor at køre paa Cykel til Paarup og stoppe Toget der. En ung Mand tog med som Vejviser, og vi kørte langs Kanalen med yderste Hastighed for at komme tidsnok. Vi naaede det lige – jeg lavede et raskt lille Hold up med Togføreren, som fik Besked paa at vente med at køre, til vi gav Signal og fortalte ham hvorfor. Derefter gik jeg igennem alle Vognene og gav Besked om, at alle de, som skulle videre fra Gilleleje, skulde staa af nu, og fik paa den Maade samlet 50/60 Jøder bag Jernbaneperronen.

Efter Aftale med Gilleleje-Folkene blev alle disse ført ud til 2 store Gaarde, Søborggaard og Saxegaard, hvor de midlertidigt fik Ophold og Forplejning, jeg tog saa tilbage med en Liste over Familier og det Beløb, de vilde kunde betale for Overfart. Da jeg kom tilbage til Gilleleje, var Byen og Situationen meget forandret. Paa vort Mødested, hos Lærer Frederiksen, var der lukket og slukket, og efter lang Tids Banken blev der kun svaret mig, at Gestapo var i Byen. Alle Byens gode Borgere havde totalt tabt Hovedet og gemt sig under Dynen, ikke een var at finde. Jeg skyndte mig til Havnen, og heldigvis havde jeg Regnfrakke og min Vægterhue paa, saa jeg uhindret kunde fortsætte.

Havnen var spærret af Dansk Politi, og den var belyst med Projektører. Paa enkelte

Hjørner stod tyske Soldater, og der holdt flere danske og tyske Vogne. Jeg kørte rundt i Byen og lod, som om jeg var på Vagttjeneste, tog i Dørene hist og her og lyste med Lygten paa Laasene, paa den Maade kom jeg op til Kirken, hvor Gestapo allerede var paa Kirkeloftet, paa Gaden holdt Gestapos Lastbiler, og Jøderne blev læsset ind som Kvæg efter en hastig Undersøgelse.

Ellers var der ikke mange Gillelejere paa Gaderne, men jeg vidste mange af de Steder, hvor der var Jøder, og jeg gik i Nattens Løb rundt og fandt, at der stadig var mange paa Tangloftet, paa Bryggeriet, hos en Vognmand henover en Hestestald og hos mange private Mennesker, men som ikke turde røre sig den Nat. Til sidst lagde jeg mig til at sove paa et Loft, fordi jeg følte, at næste Dag maatte der gøres noget – hvad vidste jeg dog ikke endnu.

Hvem turde hjælpe, og hvordan? Saasnart det lysnede, gik jeg en Runde igen, og traf de første morgenduelige Mennesker – Vognmand Svend Petersen og Mejeriejer Øder paa Mejeriet. Der fik vi Mejerifolkene til at sørge for Junger med varm Mælk og nogle store Pakker Smørrebrød, Æg o. s. v., som vi fik givet Jøderne rundt om paa Lofterne. Min første Henvendelse var til Præsten, som daarlig nok turde tale med os, men i al Fald absolut intet vilde have med det at gøre, han stod i Begreb med at flygte, sagde han. Derefter gik jeg ned paa Missionshotellet ved Havnen, hvor baade tysk og dansk Politi holdt til.

Værten var god nok, vidste jeg – jeg købte Morgenkaffe og fik smuglet en Seddel over til Betjent Kirkeskou, der sad sammen med to Politimænd, jeg ikke kendte. Jeg fik et Møde med ham og fik at vide, at den egentlige Komite var opløst, og Pengene begravet i en Have. Mit Forslag til han og 3-4 andre, vi efterhaanden fik med, var, at faa de Jøder, der ikke var taget eller flygtet, bragt ud til mig i Smidstrup, hvor jeg kunde stille et ubegrænset Antal Sommerhuse til Raadighed, indtil vi kunde faa en større Baad ud langs Kysten og smaa Baade til at færges ud med.

Lidt op ad Formiddagen samledes vi hos Mekaniker Petersen; der var til Stede Betjent Kirkeskou, Dr. Vilstrup, Fabrik. Rasmussen, Konsulent Jensen m. flere. I Mellemtiden havde jeg fundet 3-4 Mand fra Smidstrup, der vilde paatage sig at færges og havde 2 Baade klar. Ligeledes fik vi kaldt Skipperen fra JAN, et Skib fra Aarhus, som laa i Gilleleje, op til Mødet. Vi bød ham 50.000 for den Menneskelast, og Færgefolkene blev budt 5.000. Vi var saa i Bil ude at se paa Afskibningssted i Smidstrup og aftale Signal.

Tilbage var saa at faa Jøderne bragt derud, nu da der stadig var Tyskere i Byen og paa Vejene. Vi brugte alle Hjælpemidler, mest store Vogne med Halm og Hø, Vogne med

Sildekasser langs Siderne, Sygebiler og lign., og al Transport gik uden om Byen lidt ind i Land først, og saa ad Biveje til Smidstrup. Der var 8 af de største Huse klar til Brug, vi spurgte ikke Ejerne, men laante uden videre alt, hvad vi skulde bruge. Mad og Drikke bragte vi fra Købmandsforretningen og fra Pensionat »Havregaarden«. Mange Jøder fandt sig roligt i deres Skæbne, andre var fuldstændig nervøse og hysteriske. Vi lod Skodder og Mørklægningsgardiner være for Vinduerne, og i mange Tilfælde laasede vi dem endda inde. Vanskelighederne var gerne med Varme, hvor der ikke var elektriske Ovne, og ligeledes WC-Forhold, da der mange Steder var lukket for Vandet og alle Propper skruet af Rørene. Mine Sønner og et Par andre, jeg kunde stole paa, blev brugt som Vagtposter paa de Hjørner, der førte ned i Plantagen til Husene. Ligeledes havde vi Aftale med Betjent Kirkeskou ang. Telefonadvarsel, dersom noget galt vilde komme fra Gilleleje.

Kl 11 den Aften gik den første Baad af fra Smidstrup Strand med 180 Mennesker. Først paa Aftenen var alting klar – Flygtningene havde faaet Mad, vi havde haft Læge til nogle, og enkelte fik beroligende Piller og Medicin. Der var udtaget en Ledsager til hvert Hus, og de skulde ad skjulte Stier føre dem ned til Afskibningsstedet, en lille Lund, der gik helt ned til Havet og havde nogle Stenhøfder, der gik et Stykke ud i Vandet. Jeg selv var i god Tid nede i Signalhuset, et udvalgt, meget højt beliggende Sommerhus i 2 Etager, der tydeligt kunde ses ude fra Havet. Fra det midterste Vindue i øverste Etage skulde jeg paa Slaget 11 blinke Skibet ind med en meget skarp Projektør, jeg havde laant paa en Fabrik.

Den ret store Skonnert kom præcis med slukkede Lanterner, den fik Signal til at gaa ind saa nær Kysten, den kunde komme, ligeledes kom de to smaa Motorbaade rettidigt, ogsaa de blev blinket ind til Høfden med en lille Lommelygte. Indskibningen maatte først begynde, naar jeg gav Besked til min Hjælper yderst paa denne Høfde, det var den unge Premierløjtnant Erik Bennicke, der senere hjalp mig mange Gange, men ca 1 Aar efter blev skudt af Gestapo, da de kom op paa hans Kontor for at arrastere ham, og han og hans Kontorister satte sig til Modværg.

Ved Stranden var der først et Udslag af Nervøsitet, idet en af Vagterne kom farende og fortalte, at der stod to Gestapomænd bag en Garage. Sammen med en senere kendt Sabotør, Hansted, gik vi derhen med Revolveren klar, meget urolige, det var jo første Gang, men det viste sig at være 2 Venner, som jeg senere kom til at arbejde meget sammen med.

Udskibningen forløb derefter glat, varede ca. tre Kvarter, da Motorbaaden kun kunde tage 5-6 Personer og deres Bagage ad Gangen. Dette heldige Forsøg gav os Mod, og

Aftenen efter afsejlede paa samme Maade 110 Personer, fordelt i to Gilleleje-Baade, da vi ikke kunde faa en stor.

I 14 Dage til 3 Uger afsendte vi hver eller hver anden Aften, idet vi hurtigt kom i Forbindelse med mange Grupper, Komiteer og Enkeltpersoner, saaledes en Lyngby-Komité med Lektor Bertelsen, som kort efter maatte under Jorden, medens hans Hustru sad fængslet i 14 Dage. Baade han og Hustruen maatte senere til Sverrig, hvor han kom til at undervise ved Lunds Universitet. Der var Folk som Biskop Fuglsang Damgaard – Professor Ege (der senere arbejdede under Jorden i »Ringens«) Grosserer Børge Weeke, der senere kom 4-5 Maaneder i Vestre, og saa var der Gilleleje-Komiteen, hvoraf flere nu igen var blevet dristige, fordi det gik saa godt.

Tyskerne regnede i de Uger kun med, at der kunde afskibes fra Havne og havde dengang ikke heller saa mange Folk til Raadighed, danske og tyske, som de senere fik. Transporterne fortsatte st t i Oktober. Antallet blev dog gerne mindre og mindre, fra 15 til 25 hver Gang. Disse Eftern lere var mange gange Syge, Fattige, Gamle og Invalidere, mange var fundet paa Hospitaler og i Fattigkvarterer, enkelte havde gemt sig i smaa Kamre i Ugevis. Til disse sidste Transporter af Jøder maatte jeg mange Gange til København for at arrangere det, ofte saaledes disse Stakler paa Biofysisk Institut hos Prof. Ege. Disse Eftern lere havde sjældent Midler til Overfart, og Fiskerne fik gerne omkr. 5.000 for en saadan Overfart til Deling mellem Baad og Mandskab, men dette voldte sjældent Kvaler, idet flere Komiteer endnu laa med Penge fra de saakaldte store Dage, saaledes laa Gilleleje-Komiteen ved Aarsskiftet, da J detransporterne for længst var ophørt, endnu med ca 30.000 Kr i Beholdning.

Disse Transporter indebar i Almindelighed ikke større Risiko for Ledere og Medhjælpere, naar man tog de fornødne Forholdsregler mod at blive overrasket paa Veje eller i Udskibningsøjeblikket, og dog kom det Tid efter anden til Kamp og tog sine Ofre, saaledes mistede vi allerede i disse Dage to gode Mænd ved Afskibning i Strandgadem Student M ller og Betjent Christiansen.

Stikkeri var ikke saa almindeligt endnu, og man kunde i Reglen regne med Folks Velvilje, naar det gjaldt Jøder, derimod var næsten hele den danske Befolkning med Politiet i Spidsen endnu meget imod Sabotagen og dens Tilhængere, hvad der i den kommende Tid skulde vise sig for mig og mine Venner.

I November – December begyndte der blandt Jøderne at komme flere og flere Danskere, nogle var Kærester med eller i Familie med Jøderne, andre var Eventyrere, og nogle havde drillet Tyskerne med Bagateller og mente sig eftersøgt, vi havde ikke

dengang nogen større Mulighed for at kontrollere dem, men maatte skønne i de enkelte Tilfælde – jeg fik dem gerne med paa samme Regnskab som Jøderne, men da der stadig kom flere efter at Jøderne var holdt op, og de allerfleste af dem ikke havde Midler til Overrejsen, blev det vanskeligt for mig at hjælpe dem.

Om kilden

Købmand Gilbert Lassens skildring, 1945

Et skriftligt vidnesbyrd, skrevet af Gilbert Lassen, som var frihedskæmper under besættelsen. Gilbert Lassen beskriver, hvordan han hjælper jøder med at flygte til Sverige fra Gilleleje. I begyndelsen er det få, velhavende jøder, som flygter, men efterhånden søger de danske jøder mod kysten i stort tal. Det kræver god organisering at hjælpe så mange mennesker, uden at blive opdaget af nazisterne, men heldigvis er der hjælp at hente hos de lokale indbyggere i Gilleleje.

Kilden er fra Christian Tortzens "Gilleleje, oktober 1943", © 1970 Christian Tortzen. Kilden er gengivet med forfatterens tilladelse.